

YANGI O‘ZBEKISTONDA INKLYUZIV TA’LIMNI TAKOMILLASHTIRISH BO‘YICHA XALQARO TAJIRIBADAN FOYDALANISH YO‘LLARINI MUHOKAMA QILISH

Erjanova Ayjamal Aminovna

1 kurs magistranti

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

(Nukus shahri, Qoraqalpog‘iston Respublikasi)

+998907001250

Annotaciya: *Yuqorida keltirilgan maqolada inklyuziv ta’lim siyosatini ishlab chiqish bo’yicha bilimlar va innovatsiyalar almashinuvi markazi loyihasi bo’yicha O‘zbekistonning xalqaro hamkorlik tajribasi taqdim etildi.*

Kalit So‘zlar: *Inklyuziv ta’lim, bola, nogiron bolalar, ta’lim muhiti, inklyuziv sxema.*

Madaniy meros va ijtimoiy xilma-xillikni o‘z ichiga olgan ko‘plab omillar turli xalqlarning ta’lim an‘analari va madaniyatini qo‘llab-quvvatlaydi. Inklyuziv ta’limning joriy etilishi so‘nggi yigirma yil ichida ta’limdagi eng muhim islohotlardan biri bo‘ldi. Biroq, ko‘plab mamlakatlarda ta’lim tizimlari uni to‘liq amalga oshirish uchun kurashmoqda. Misol uchun, YUNISEF hisobotida O‘zbekiston yaqinda inklyuziv ta’lim sari yo‘lga chiqqanligi ko‘rsatilgan. Shu bilan birga, O‘zbekiston alohida ta’limga muhtoj bolalar ehtiyojlarini qondirishga sodiqligini namoyish etdi. Har bir bolaning individual ehtiyojlarini qondirishga mo‘ljallangan inklyuziv ta’lim ular uchun yangi istiqbollarni ochish imkoniyatiga ega. Maktabgacha ta’lim vazirligi tashkil etilganidan buyon 2030 yilga qadar umumbashariy maktabgacha ta’limni ta’minlash uchun qulay shart-sharoitlar va zarur tarkibiy qismlarni faol ravishda yaratib kelmoqda.

Turli xil milliy sharoitlarda inklyuziv ta’limning nozik tomonlarini hal qilish ko‘p madaniyatli tadqiqotlarga e’tibor qaratishni talab qiladi. Ushbu tadqiqotlar zamonaviy qadriyatlar va ta’lim muhitini anglashda madaniy kontekstlarning ahamiyatini ta’kidlab, ko‘plab omillar va istiqbollarni ko‘rib chiqishni osonlashtiradi. Shu munosabat bilan mintaqaviy tadqiqotlar, yarim tuzilgan intervyular va ta’lim sohasi vakillari bilan tasavvurlar bo’yicha tadqiqotlarni o‘z ichiga olgan maxsus tadqiqotlar zarur. Mahalliy tillarda kam ma’lum bo‘lgan adabiyotlarni tahlil qilish nazariy bilimlarni birlashtirish va mamlakatning madaniy xususiyatlari va hayotiy tajribalarini hisobga olgan holda ta’lim muhitiga moslashishga yordam beradi.

2023 yil iyul oyida KIX EAP (bilim va innovatsiyalar almashinuvi (KIX) Evropa, Osiyo va tinch okeani (EAP) markazi) inklyuziv ta’lim siyosati bo’yicha mintaqalararo hamkorlikni osonlashtirish uchun grant olishga qiziqish bildirdi. Kix EAP mintaqalari mutaxassislari inklyuziv ta’lim masalalari bo’yicha ishlaydigan boshqa mamlakatlardagi hamkasblari bilan hamkorlikni boshlash uchun taklif qilindi.

Binobarin, nogiron bolalar uchun boshlang'ich bosqichda ta'lim berishga qaratilgan besh mamlakat: O'zbekiston, Qirg'iziston, Tojikiston, Moldova va Gruziyadan iborat konsortsium tashkil etildi. Har bir ishtirokchi mamlakat inklyuziv ta'lim bo'yicha o'z milliy siyosatiga ega va uni targ'ib qilish uchun amaliy yechimlarni ishlab chiqish jarayonida.

Ekspertlar guruhiga har bir mamlakat ichidagi turli xil ta'lim sohalari vakillari, shu jumladan ta'lim vazirliklari, alohida ehtiyojli bolalar bilan ishlaydigan notijorat tashkilotlar, o'qituvchilar, o'qituvchilar va murabbiylar tayyorlash uchun mas'ul bo'lgan oliy o'quv yurtlari va o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar kiradi.

Kix EAP tomonidan boshlangan loyihaning asosiy maqsadi ishtirokchi mamlakatlar o'rtasida tajriba almashishga ko'maklashish, inklyuziv ta'lim sohasidagi muvaffaqiyatli innovatsion echimlar va amaliyotlarni o'rganish, nogiron bolalarni boshlang'ich maktablarda o'qitishning eng yaxshi yondashuvlarini nashr etish va tarqatishdir.

Mamlakatlar o'rtasida tajriba almashish inklyuziv ta'limni chuqurlashtirish uchun qimmatli imkoniyat yaratadi. Har bir ishtirokchi mamlakatda ushbu sohadagi ishlarni har tomonlama tahlil qilish, ular o'rtasidagi tajribalarni taqqoslash maqsadida rejalashtirilgan.

Tashabbusning prognoz qilingan natijasi yuqorida qayd etilgan tashkilotlar, muassasalar va inklyuziv amaliyotning namunali modellari to'g'risida to'liq ma'lumotlarni o'z ichiga olgan milliy ma'lumotlar bazalarini yaratishni boshlashdir. Buning asosiy maqsadi barcha ishtirokchi mamlakatlarda va undan tashqarida nogiron bolalar uchun qulay, xavfsiz va samarali ta'lim muhitini ta'minlashdir.

O'zbekistonda alohida ta'limga muhtoj bolalarni qo'llab-quvvatlash tizimini yaratish, shuningdek, zarur huquqiy-me'yoriy bazani ishlab chiqish bo'yicha davlat darajasida ishlar olib borilmoqda. Inklyuziv ta'lim va talabalarni ijtimoiy himoya qilishga oid asosiy qoidalar ta'lim to'g'risidagi qonunda mustahkamlangan (O'zbekiston Qonuni, 2020). Qonun inklyuziya tamoyillarini belgilaydigan alohida boblarni kiritganligi bilan ajralib turadi (Ch. 2, Art. 20), talabalarni ijtimoiy himoya qilish (Ch. 7, san'at. 52) va turli xil nogiron bolalarni o'qitish va tarbiyalashning o'ziga xos xususiyatlari (Ch. 7, Art. 55, 56). Hozirda alohida ehtiyojli bolalarning jamiyatga integratsiyalashuvi va inklyuziv ta'limni kengaytirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'zbekiston Konstitutsiyasida nogiron bolalar uchun ta'lim muassasalarida inklyuziv ta'lim va tarbiya berish nazarda tutilgan. Ushbu sohadagi muhim tartibga soluvchi vosita Prezident qarori yo'q. 4860 yil 13 oktyabrdagi PP-2020, bu alohida ehtiyojli bolalar uchun ta'lim tizimini takomillashtirishga qaratilgan. Inklyuziv amaliyotni joriy etish bo'yicha aniq chora-tadbirlar va ularning bajarilishini monitoring qilish rejalari bilan 2025 yilgacha inklyuziv ta'limni rivojlantirish maqsadlarini belgilaydigan' yo'l xaritasi ' ishlab chiqilgan.

Qismi sifatida xalqaro tezkor moslashtirilgan mamlakatni qo'llab-quvvatlash (RCCS) inklyuziv ta'lim bo'yicha mamlakatlararo almashinuv dasturi, ushbu tashabbus to'rt oylik muddatga ishlab chiqilgan.

Birjaning asosiy komponenti 2023 yil kuzida ikkita o'quv tashrifidan iborat edi. Ishtirokchilar bevosita muvaffaqiyatli modellardan o'rganish maqsadida O'zbekiston va Gruziyada eng yaxshi amaliyot deb topilgan inklyuziv ta'lim modellariga tashrif buyurishdi.

Gruziya va O'zbekistonga tashriflardan quyidagi asosiy natijalar olindi:

1. Gruziya sharoitida inklyuziv ta'lim jarayoni bilan bir qator tuzilmalar shug'ullanadi. Bularga kafedra, ta'lim vazirligi, o'qituvchilar uyi, umumiy va ixtisoslashtirilgan maktablar va autizm spektrining buzilishi va hissiy nuqsonlari bo'lgan bolalar uchun darslar kiradi. Kunduzgi markazlarni tashkil etish ham davom etmoqda. 2025 yildan boshlab barcha o'qituvchilar uchun davlat akkreditatsiyasidan so'ng maxsus moduldan o'tish majburiy bo'ladi, bu esa universitetlarda maxsus ta'limni rivojlantirishga yordam beradi. Hukumat ikki yil oldin bolalar hospislari va onkologiya bo'limlarida bolalar uchun o'rta ma'lumot olish imkoniyatini ta'minlash dasturini boshladi. Bundan tashqari, O'zbekiston ekspert guruhi vakillari Gruziya tajribasidan ilhomlanib, maktabgacha ta'lim muassasalari uchun inklyuziv dasturlar, oliy o'quv yurtlarida maktabgacha ta'lim uchun modulli o'quv dasturlari, ota-onalar uchun mahalla maktablari, inklyuziv ta'lim bo'yicha Norvegiya tajribasini o'rganish borasida fikr yuritmoqda.

Ikkinchidan, inklyuziv ta'lim tushunchasi O'zbekiston sharoitida ko'rib chiqiladi. O'zbekiston sharoitida inklyuziv ta'lim jarayoni quyidagi muassasa va tashkilotlarni qamrab oladi: Senat, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, Toshxi, umumiy va maxsus maktab o'quvchilarini kasbga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. Maktab mutaxassislari mahalliy va xorijiy usullar bilan ishlaydigan tajriba maydonchalari mavjud. Inklyuziv ta'lim bakalavriat va aspirantura darajalarida o'qish sohasi bo'lib, O'zbekiston universitetlarida ushbu yo'nalish bo'yicha bakalavr va magistr dasturlarini taklif qiluvchi maxsus kafedralar mavjud. Prezident farmoni nogiron abituriyentlarni oliy ta'lim muassasalariga kirishda qo'llab-quvvatlaydi (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 2019 yil).

O'zbekiston inklyuziv ta'lim sohasida islohotlarni faol olib bormoqda, uni rivojlantirishdan manfaatdor xalqaro hamkorlar ko'magida. Xususan, alohida rivojlanish ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun teng imkoniyatlar va inklyuzivlikni kafolatlaydigan xizmatlarni joriy etish bo'yicha birgalikda harakatlar olib borilmoqda.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining xalqaro bolalar Favqulodda vaziyatlar jamg'armasi (YUNISEF) O'zbekiston uchun mavjud inklyuziv ta'lim tizimidan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va tegishli manfaatdor tomonlarni, shu jumladan nogiron shaxslar, shuningdek nogiron bolalarning ota-onalari manfaatlarini himoya qiluvchi tashkilotlarni islohotlarga jalb etish zarurligini ta'kidlab, bir qator tavsiyalar berdi jarayon. Munitsipal muassasalar, mahalliy hokimiyat organlari, yordamchi mutaxassislari va maktablar o'rtasida o'zaro hamkorlik tizimini yaratish har bir mintaqadagi muammolar va imkoniyatlarni samarali aniqlash va hal qilishni ta'minlash uchun zarurdir. Bundan tashqari, inklyuziv ta'lim sohasida ishlaydigan mutaxassislarni, shu jumladan o'qituvchi yordamchilari, nutq terapevtlari va kasbiy terapevtlarni tayyorlashga mablag ' sarflash kerak, shu bilan birga barcha o'quvchilar uchun inklyuziv ta'limni tashkil etishda asosiy shaxs bo'lib qoladigan o'qituvchilarni qo'llab-quvvatlash kerak.

Xulosa: Binobarin, O'zbekistonda ta'lim islohotlarining asosiy maqsadi inklyuziv tizimni rivojlantirish bo'lishi kerak. Ushbu maqsad nafaqat inklyuziv muhitda ta'lim olayotgan bolalar sonini ko'paytirishni, balki ushbu ta'lim sifatini oshirishni, shu jumladan turli yoshdagi bolalar bilan ishlaydigan mutaxassislarining malakasini oshirish orqali - erta bolalikdan maktab yoshigacha.

REFERENCES:

1. Analiz situatsii po obespecheniyu prav lis s invalidnost'yu v Uzbekistane. (2021) Tashkent: YuNISEF. [Elektronniy resurs]. URL: <http://surl.li/rgatr> (data obrasheniya 12.10.2023).
2. Chabrova, T. L. (2023) Inklyuzivnoe obrazovanie: mejdunarodniy opit i praktika, dostignutie rezul'tati, problemi i puti ix resheniya. V kn.: Inklyuziya: problemi i resheniya v doshkol'nom obrazovanii. Mejdunarodniy forum specialistov doshkol'nogo obrazovaniya. Chirchik: Chirchikskiy gosudarstvenniy pedagogicheskiy universitet, s. 15-16.
3. Kengesbayevich, R. M. (2024). CORRECTIVE-PEDAGOGICAL ACTIVITIES IN INCLUSIVE EDUCATION. AMERICAN JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 2(3), 161-165.
4. Kengesbayevich, R. M. (2024). INCLUSIVE EDUCATION IN GENERAL EDUCATION PRESCHOOLS AND TRAINING OF FUTURE EDUCATORS TO WORK WITH CHILDREN. AMERICAN JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY BULLETIN, 2(3), 166-171.
5. Kengesbayevich, R. M. (2024). PREPARING EDUCATORS FOR INCLUSIVE EDUCATION. AMERICAN JOURNAL OF EDUCATION AND LEARNING, 2(3), 312-317.
6. Kenjaev, D. M. (2023) Normativno-pravovie aspekti vnedreniya inklyuzivnogo obrazovaniya v Uzbekistane. V kn.: Inklyuzivnoe obrazovanie: mejdunarodniy opit i praktika, dostignutie rezul'tati, problemi i ix resheniya. Sbornik materialov mejdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferensii. Tashkent: [b. i.], s. 4-6.
7. Kuznesova, L., Chabrova, T., Abdupattaeva, N. i dr. (2021) Shag navstrechu vmeste radi detey: sozдание blagopriyatnoy sredi dlya deyatel'nosti Mejdunarodnogo Al'yansa sotrudnichestva v SA, napravlennoy na prodvijenie prav detey s invalidnost'yu na dostup k obrazovaniyu v Kirgizstane i Uzbekistane. Issledovatel'skiy otchet. Osh: [b. i.]. [Elektronniy resurs]. URL: <https://www.arok.kg/library/vcTILq/fck> (data obrasheniya 11.10.2023).
8. Zakon Respubliki Uzbekistan ot 23 sentyabrya 2020 g. № ZRU-637 «Ob Obrazovanii». [Elektronniy resurs]. URL: <https://lex.uz/docs/5013009> (data obrasheniya 11.10.2023).